

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΛΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1939

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ. της Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

τὴν ἐνθερμη συμμετοχὴ τους στὸν ἑορτασμὸ τοῦ ἰωβιλαίου του.

ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μιχ. Β. Σακελλαρίου: «*Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715—1821)*».

Ὡς τονίζει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρόλογόν του, «σήμερον ἀκόμη, μετ' ἐλευθέρου βίου πλέον τοῦ αἰῶνος, ἀγνοοῦμεν περίοδον τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας σπουδαιότατην, τὴν τουρκοκρατίαν. Αὕτη ἀπησχόλησε μέχρι τοῦδε περισσότερον μερικὸν ἐνθουσιώδεις ἐρασιτέχνας (εἰς τινὰς τῶν ὁποίων ὄχι ὀλίγα ὀφείλονται) καὶ ὀλιγώτερον τὴν μετ' ἐπιστήμης ἐρευναν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν κατὰ τὸ πλεῖστον μὴ ἐξειδικευμένην, ἀπροσάρμοστον πρὸς τὴν γενικωτέραν διάρθρωσιν τῶν προβλημάτων, ἀγνοοῦσαν πηγὰς, στερουμένην δὲ βοηθημάτων καὶ εὐρυτέρας πλαισιώσεως. Οὕτω πως ἔλειπεν ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐργασίας τὸ σύστημα καὶ ἡ σκοπιμότης καὶ ἐπεκράτησε τὸ τυχαῖον, δι' ὃ καὶ περιορίσθη, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, εἰς θέματα μικρά, ἀπλᾶ, λεπτομερειακά. Ἀλλὰ καὶ ἡ μᾶλλον ἐπιτυχὴς διαπραγμάτευσις αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἄμεσον καὶ ὑπολογίσιμον συμβολὴν εἰς τὸν σχηματισμὸν καθολικωτέρας ἀντιλήψεως. Διὰ τοῦτο αἱ σχετικαὶ γνώσεις μας, ὀλίγαι καὶ μεμονωμέναι, δὲν ἐπιτρέπουν τὸν σχηματισμὸν πλήρους καὶ συνθέτου ἐπιστημονικῆς εἰκόνας τοῦ συνόλου τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου».

Μετὰ τὰς θεμελιώδεις ἐργασίας τοῦ Σάθα καὶ τοῦ Κοντογιάννη, τὸ ἔργον τοῦ κ. Σακελλαρίου θὰ παραμείνῃ, μεταξὺ τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἔχομεν, ἐν ἐκ τῶν χρησιμωτέρων διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐν Ἑλλάδι τουρκοκρατίας.

Τὸ ἔργον τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο μέρη:

Εἰς τὸ πρῶτον ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ συστηματοποιήσῃ καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν εἰκόνα τῆς τουρκικῆς ὀργανώσεως ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀφιερώνει εἰδικὰ κεφάλαια εἰς τὴν ἔργον κτήσιν, τὴν φορολογίαν, τὴν διοίκησιν, τὴν αὐτοδιοίκησιν, τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν, καὶ ἐκθέτει λίαν ἐπιτυχῶς τοὺς ὅρους τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραχωρηθείσης εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου αὐτοδιοικήσεως, τὴν σημασίαν ταύτης καὶ τὴν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν λοιπῶν συνεπειῶν τῆς τουρκοκρατίας ἀναπτυχθεῖσαν ἀντίδρασιν τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ δεύτερον καὶ ἐκτενέστερον τμῆμα τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ τὴν κυρίως ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν δευτέραν τουρκοκρατίαν, ἣν ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ εἰς δύο περιόδους: τὴν πρὸ καὶ τὴν μετὰ τὸ 1770 περίοδον.

Ὁ συγγραφεὺς ὁμως δὲν περιορίζεται εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς κινήσεις τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὀρλώφ καὶ τὰς συνεπείας αὐτῆς, ἀλλὰ (καὶ ἐδῶ κυρίως ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας του) ἐξετάζει τὴν σύστασιν καὶ τὰς μεταβολὰς τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς

παραγωγῆς, τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου, ἰδίᾳ δὲ τὴν διὰ τῆς τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τῶν τοπικῶν ἐν Πελοποννήσῳ συνθηκῶν, δημιουργηθεῖσαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κοινωνικὴν σύνθεσιν (πρόκριτοι, κλέφται) καὶ ἐρευνᾷ ἐὰν ἐκεῖ (εἰς τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν σύνθεσιν) ἢ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀντίθεσιν πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν οἱ παράγοντες οἱ ὀδηγήσαντες πρὸς τὸ 1821. Τοιοῦτοτρόπως τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Σακελλαρίου ἐξέρχεται τοῦ περιορισμένου κύκλου τῆς τοπικῆς ἱστορίας, ἀποκτᾷ γενικωτέραν σημασίαν καὶ ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Βεβαίως, ὄχι ὅλα τὰ ζητήματα ἅτινα ἐρευνᾷ ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ὀριστικῶς λελυμένα. Παραμένουν σκεπτικὰ καὶ σοβαρὰ ἀπορία. Ἐν τῷ συνόλῳ ὁμως κρίνεται τὸ ἔργον του, δὲν δύναται τις νὰ μὴ ἐξάρῃ τὴν ἐνημερότητα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν μετ' ἧς συνέλεξε πηγὰς καὶ πληροφορίας, τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀντικειμενικότητα μετ' ἧς τὰς ἐχρησιμοποίησε. Εἰς τὴν περὶ τῶν ὀρλωφικῶν πλουσίαν βιβλιογραφίαν θὰ ἠδύναντο ἴσως νὰ προστεθοῦν αἱ ἐπὶ ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου τῆς Βενετίας ἐρειδόμεναι ἐργασίαι τοῦ Cessi, *Confidenze di un ministro russo a Venezia* (ἐν *Atti del R. Istituto Veneto*, 74, 1915) καὶ τοῦ Manfroni, *La campagna navale russa-turca, 1770-1771* (ἐν *Rivista Marittima*, Δεκέμβριος 1913), ἰδίᾳ δὲ *Documenti sulla campagna dei Russi nel Mediterraneo* (ἐν *Atti del R. Istituto Veneto*, 72, 1913), ὡς καὶ αἱ γαλλικαὶ προξενικαὶ ἐκθέσεις αἱ ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ (*Salonique à la fin du XVIIIe siècle*).

Μ. Θ. ΛΑΣΚΑΡΙΣ

Γιωσέφ Ἐλιγιά: «*Ποιήματα*».

Ὁ γνωστὸς σύλλογος τῆς Θεσσαλονίκης «Μπενέ-Μπερίθ», πού σκοπὸς του εἶναι νὰ φέρῃ σὲ στενὴ πνευματικὴ ἐπαφὴ Ἕλληνας καὶ Ἑβραίους τῆς Ἑλλάδας, ἐξέδωσε σ' ἓνα χοντρὸ τόμο, μετ' ἡστορικὴ φροντίδα καὶ ἐπιμέλεια τοῦ κ. Γ. Κ. Ζωγραφάκη, τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Γιωσέφ Ἐλιγιά. Εἶναι ὁ γιαννιώτης Ἑλληνοεβραῖος ποιητὴς, πού πέθανε τόσο νέος, μόλις τριάντα χρόνων, καὶ πού μ' ὅλη τὴ σύντομη ζωὴ του πρόφτασε ν' ἀφήσῃ τόσα σημαντικὰ ἀχνάρια τῆς προσωπικότητάς του. Ἡ δράση του ἦταν πολὺ-πλευρῆ· κατέγινε μὲ ἱστορικές, μὲ φιλοσοφικὰς μελέτες, πολλὰς ἀπὸ τίς ὁποῖες, σχετικὰς μὲ ἑβραϊκά θέματα, δημοσιεύτηκαν σὰν ἀρθρα στὴ «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ». Μὰ ὅτι ζωηρότερα τραβοῦσε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα του, ἦταν ἡ ποίησις. Ὁ Ἐλιγιά ἔγραψε κάμποσα ποιήματα, πού συγκεντρωμένα καὶ καταταγμένα ἀπὸ τὸν κ. Ζωγραφάκη, ἀπέτελεσαν τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Ἀπάντων» του. Εἶναι — τὰ περισσότερα — ποιήματα πρωτότυπα ἑλληνικὰ καὶ μεταφράσεις κειμένων τῆς Βίβλου, νεωτέρων Ἑβραίων ποιητῶν, τοῦ «Green» τοῦ Βερλαίν καὶ ἐνὸς

ποιήματος του Déroulède. Μετά τὸ θάνατό του, εἶχε κυκλοφορήσει ἡ διάδοση ὅτι ὑπῆρχε μιὰ μετάφραση τῆς Βίβλου ἀπὸ τὸν Ἑλιγιά, στὰ χέρια κάποιου δασκάλου Παπαμάρκου, μὰ ἂν κρίνουμε ἀπὸ ἓνα γράμμα τοῦ ποιητῆ σταλμένο τρεῖς μῆνες πρὶν πεθάνῃ, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιὰ ἔργασιο ἀρχινοσμένη, μὰ ὄχι καὶ τελειωμένη.

Ἄλλωστε, καὶ στὰ ποιήματά του φαίνεται πολὺ λίγο ἢ καὶ καθόλου ἐπηρεασμένος ὁ Ἑλιγιά ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Βίβλου, τόσο στὸ περιεχόμενο ὅσο καὶ στὴ μορφή. Ὁ Ἑλιγιά εἶναι ἓνας σύγχρονος λυρικός ποιητής, πὺ ἔμεινε ἴσως μάλιστα καὶ λίγο μακριὰ ἀπὸ τὸ καθαρὰ θρησκευτικὸ ἀνατάραγμα τῆς ἐποχῆς μας. Τὸν ἐμπνέουν κυρίως τὰ ἄμεσα, πὺ κοντινὰ καὶ πὺ καθημερινὰ, δεδομένα τοῦ αἰσθηματικοῦ βίου του, καὶ προπάντων ὁ ἔρωτας. Τὰ περισσότερα ποιήματά του εἶναι ἔρωτικά, πρᾶμα πὺ τὸν κάνει νὰ ξεχωρίζῃ σὰ μοντέρνος καὶ σὰ συγκαιρινός ποιητής. Μὰ στὸν ἔρωτα ζητεῖ περισσότερο παρὰ πὺ βρίσκει, ὅπως κάθε πολὺ ἰδεαλιστῆς καὶ ρομαντικὸς ποιητής. Κι' ἂν πιστέψουμε ἓνα του ποίημα, τὸ «Ἀγάπης Γολγοθᾶς», φαίνεται πὺς στὸν ἔρωτα δὲ βρῆκε ὅ,τι ζητοῦσε. Εἶναι πικρὸ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος:

Κι' ὄλο ἀνεβαίνω τὸ γκρεμὸ
μὲ μόνη συντροφιά μου
τῆς Νιότης μου τὸ σκέλεθρο
πὺ σέρνεται κοντὰ μου.

Δὲ φαντάζομαι, ὡστόσο, ὅ ἔρωτας νὰ στάθηκε ὁ μόνος συντελεστής τῆς ἀπαισιόδοξης φιλοσοφίας τοῦ Ἑλιγιά. «Ἡ φτώχεια τοῦ ἀπὸ τῆ μιὰ, ἢ ἐναντιότης τῶν περιστάσεων ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸν ἀπογοήτευαν διαρκῶς», μᾶς πληροφορεῖ ὁ βιογράφος του. Καὶ εἶναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ πικραμένοι τόνοι, κάποτε οἱ θανάσιμα λυπητεροί, ἀκούγονται συχνὰ στὴν ποίηση τοῦ Ἑλληνοεβραίου ποιητῆ. «Περίλυπος εἰμὶ ἕως θανάτου», ἐξομολογίεται σ' ἓνα του ποίημα, καὶ σ' ἓν' ἄλλο φτάνει νὰ καλῆ τὸ θάνατο γιὰ νὰ τοῦ σπάσῃ «τῶν ἡμερῶν του τὰ δεσμά». Ἴσως νᾶβρισκε ἀνακούφιση στὴν πίστη, μὰ ἢ πίστη στὸν Ἑλιγιά φανερώνεται σὰν ἐπιθυμία, σὰν ὕστατο καταφύγιο γιὰ σωτηρία, καὶ ὄχι σὰν κατακτημένο, θετικὸ ἀγαθὸ τῆς ψυχῆς:

Καὶ στῆς παλιᾶς σου πίστης
τὸν Ἰορδάνη ξαναλούσου,
ὦ σὺ, φτωχέ μου, πεντάφτωχε ἑαυτέ μου.

Τὸ ἴδιο τοῦ φανερώνεται, νομίζω, καὶ ἢ ποίηση γλυκαίνει τὸν πόνο, παρηγορεῖ, μὰ δὲ μπορεῖ αὐτὴ μόνη νὰ γεμίση — καὶ νὰ φτερώσῃ — τὴ ζωή. Εἶναι

καλόγνωμη κάποια Ἄδελφῆ
στοῦ πόνου τὸ γιορτάσι.

Μιὰ μοιρολατρική, παθητικὴ λοιπὸν ὑποταγή στὸν πόνο καταντᾶ νὰ εἶναι ἢ ζωή, τόσο πὺ σπαραχτική, ὅσο διπλωμανταλώνουμε μέσα

μας τὸν πόνο. Μὰ ὁ Ἑλιγιά ξεσπᾶ κάποτε σὲ κραυγὲς γοερῆς, πὺ ἢ ὀξύτητα τους θυμίζει μερικές, γυμνὲς ἀπὸ εἰρωνεία, κραυγὲς τοῦ Καρυωτάκη:

Τόσο σκοτάδι, ὦϊμέ, ἀπὸ ποῦθε πλάκωσε;
Ποιδὸν Ἄδη θὰ μ' ἀνοιξῇ ἢ τόση πληξῆ;

Οἱ κραυγὲς αὐτές, οἱ σχεδὸν σωματικές, εἶναι ὅ,τι μᾶς φέρνει κοντύτερὰ μας τὸν Ἑλιγιά. Χάρη στὸν πόνο, ἀγγίζει τὸ κοινὸ ἀνθρώπινο βάθος, τὸ ζῆ καὶ μᾶς μεταδίδει τὸ ρίγος του. Ὅταν ἐκφράζῃ ἄλλες καταστάσεις, μᾶς ἀφίνει πὺ ἀδιάφορους, γιὰτι καὶ τὲς καταστάσεις αὐτές τὲς ἐκφράζει πὺ ἄτονα. Ἄλλωστε, τέλεια προσωπικὸ ἐκφραστικὸ ὄργανο δὲν πρόφτασε νὰ ὠριμάσῃ. Τὸ γύρευε κι' αὐτό, ὅπως γύρευε καὶ τὴν εὐτυχία. Καὶ ἴσως ἢ ἀναζητήσῃ αὐτὴ ἐνὸς καλοῦ, πὺ κι' ἂν ζοῦσε ὄχομα δὲ θᾶταν μοιραῖο νὰ τὸ γευτῆ, μιᾶς πλήρωσης, μιᾶς λύτρωσης, πὺ ἔτεινε κατ' αὐτὴ μὲ μιὰ ματωμένη λαχτάρα, νὰ εἶναι ὅ,τι πὺ πολῦτιμο μένει ἀπὸ τὴν ὑπαρξῆ τοῦ Ἑλιγιά. Δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ξέρῃ τί βάλσαμο θὰ στάλαζε ἢ πίστη, ἂν κατάφερνε νὰ πιστέψῃ, στὲς τόσες πληγὲς του. Δὲ βλέπω, ὡστόσο, πὺ ἄλλοῦ ἀνθρώπος τόσο βαθειὰ δυστυχισμένος θὰ ἤτσνε δυνατό νὰ βρῆ τὸ ξαλάφρωμα πὺ ζητοῦσε.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Samuel Baud Bovy: «Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων».

Τὸ Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο ἐξέδωκε τελευταῖα τὸ Β' τόμο τῶν «Τραγουδιῶν τῶν Δωδεκανήσων» τοῦ κ. Σ. Μπῶ-Μποβύ. Ὁ Α' τόμος εἶχε βγῆ στὰ 1935. Ἔτσι ὄλοκληρώνεται ὁ μουσικολογικὸς κύκλος τῶν Δωδεκανήσων καὶ τοῦ Καστελλόριζου, τῶν δεκατριῶν «ἰταλικῶν» νησιῶν. Εἶναι ὄχι μόνον ἀξιοθαύμαστη, μὰ καὶ συγκινητικὴ ἢ στοργῆ μὲ τὴν ὁποία καταπιάστηκε τὸ δυσκολώτατο αὐτὸ ἔργο ὁ ἑλβετὸς συγγραφέας. Ἡ εὐσυνειδησία του, μὰ καὶ οἱ βαθειὲς μουσικές του γνώσεις καὶ ἢ μουσικὴ του ἰκανότητα φαίνονται ἀπὸ τὸν τρόπο πὺ σημειώνονται ὄλες, καὶ οἱ παράμικρότερες λεπτομέρειες, μελωδικῆς ἢ ρυθμικῆς. Οἱ δυὸ αὐτοὶ τόμοι τῶν τραγουδιῶν ἀποτελοῦν ἓνα ἀνεκτίμητο ἔθνικὸ μνημεῖο. Ὅσο κι' ἂν δὲ θέλω νὰ εἶμαι ἀπαισιόδοξη, πολὺ φοβοῦμαι πὺς μπορεῖ νᾶρθῃ καιρὸς πὺ νὰ μὴν ἔχουμε ἄλλη τρανώτερη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἐλληνικότητα τῶν νησιῶν αὐτῶν ἀπὸ τούτῃ τῆ συλλογή. Τὸ θλιβερὸ αὐτὸ στοχασμὸ τὸν βρίσκουμε καὶ στὸν πρόλογο τοῦ κ. Μπῶ-Μποβύ στὸ Β' τόμο: «Πολὺ φοβοῦμαι», λέει, «τῶρα πὺ ἔκλεισαν τὰ Δωδεκανησιακὰ σχολεῖα καὶ πὺ σκόρπισαν οἱ πὺ πολλοὶ Δωδεκανήσιοι, πὺς σὲ λίγα χρόνια τὰ τραγούδια αὐτὰ δὲ θὰ εἶναι πὺ ζωντανά, καὶ πὺς θὰ τὰ μελετοῦμε σὰν πολῦτιμα κειμήλια περασμένου πολιτισμοῦ». Περσμένου ἴσως, μὰ καθαρῶτατα ἐλληνικοῦ. Γιὰτι μέσα στὴ συλλογὴ αὐτὴ βρίσκουμε μουσικοὺς ἀντίλαλους ἀπ' ὄλη